

Ekrem Hayri Üstündağ (1885-1956)

Hekim, Türk Siyasetçi.

1885 yılında, Cemile Hanım ile Hayri Bey'in oğlu olarak Preveze'de dünyaya geldi. Cumhuriyetin ilk yıllarında Emniyet Genel Müdürlüğü (1924-1925), İstanbul Valiliği ve Belediye Başkanlığı (1928-1938) görevlerini yürüten Muhittin Üstündağ'ın kardeşidir.

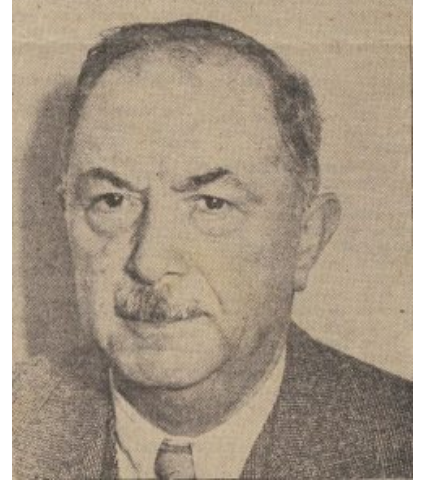
Ekrem Hayri Bey ilk öğrenimini Selanik'te tamamladı. 1895'de Selanik Mekteb-i İdadi-i Mülkiye'ye girdi. Bir yıl sonra babasının görevi nedeniyle öğrenimine Midilli Mekteb-i İdadisi'nde devam etti. Birkaç yıl sonra Selanik İdadisi'ne geri döndüye de öğrenimini Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahane'de sürdürmeye karar verdi. Bu okuldan da 1 Eylül 1907'de mezun oldu.

İlk görev yeri (Makedonya'nın kuzeyinde) Gostuvar Belediye Tabipliği'ydi (3 Kasım 1907 - 27 Haziran 1908). 8 Ağustos 1908'de Seferihisar Belediye Tabipliği'ne tayin edildi.

1909 yılının Şubat ayında tıp ve eczacılık alanında yetiştirilmek üzere Almanya ve Fransa'ya öğrenci gönderilmesi için açılan sınava girdi. Sınavda başarılı olan Ekrem Hayri Bey, 300 Frank bursla Almanya'ya gönderilecek 14 öğrenci arasına girmeye hak kazandı. Seferihisar Belediye Tabibi'yken Eylül 1909'da Almanya'nın Berlin kentine gönderildi. 1912'de İç Hastalıkları, Hijyen ve Bakteriyoloji Uzmanı unvanıyla yurda geri döndü.

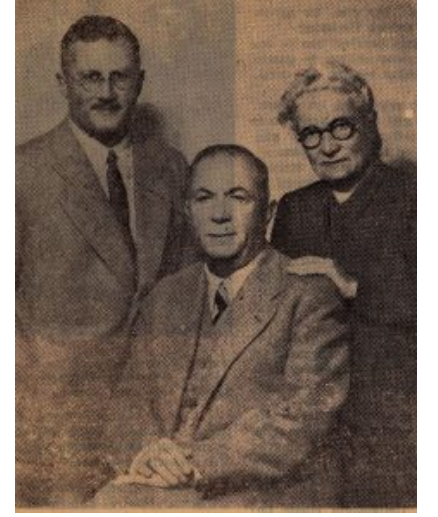
Bir süre serbest doktorluk yaptıktan sonra 19 Şubat 1913'te Bakteriyoloji ve Hıfzıssıhha Muallimi olarak Şam Tıbbiye Mektebi'nde görevlendirildi. Bu görevini 31 Aralık 1915'e kadar sürdürdü. Şam'da görevi devam ederken Tabip Yüzbaşı rütbesiyle 4. Orduya bağlı 8. Kolorduda Hıfzıssıhha Müşavirliği yaptı. Özellikle Kanal Cephesi Harekâtı sırasında Tih Çölü'nde askerlerin su ihtiyaçlarının karşılanması için kaynakların tahlili, askeri menzil noktalarının tespiti, konaklama yerlerinin tayini ve hastalıklarla mücadele konularında aktif görevler üstlendi.

Şam'a dönmesinin ardından 1 Ocak 1916 tarihi itibarıyla Beyrut Tıbbiye Mektebi'ne Bakteriyoloji ve Hıfzıssıhha Muallimi olarak atandı. 6 Temmuz 1918'e değin burada görev yapan Ekrem Hayri Bey, Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi Hıfzıssıhha Şubesi Mütihazası olarak İstanbul'a tayin edildi.

Ekrem Hayri Üstündağ

22 Ekim 1918'de vekaleten İstanbul Sıhhiye Müdürü oldu. 4 Kasım 1918'de bu göreve asaleten atandı. 4 Eylül 1919'da görevini bıraktıysa da 24 Kasım 1919'da İstanbul Sıhhiye Müdürlüğü görevine tekrar getirildi.

Milli Mücadele'yi yakından takip eden Ekrem Hayri Bey, Ankara Hükümeti'nde Sıhhiye Vekili olan Dr. Adnan (Adivar) Bey'in daveti üzerine İstanbul Sıhhiye Müdürlüğü görevini bırakarak Anadolu'ya geçti.

1 Mart 1921'de Sıhhiye Vekaleti Hıfzıssıhha Müdürlüğü'ne tayin edildi. Bu görevi sırasında Ankara'da Anadolu Tıp Mecmuası'nı çıkardı. 15 Aralık 1921'de yayınlanan ilk sayıda derginin çıkarılış amacı şu ifadelerle dile getiriliyordu:

Memleketin iki seneden beri devam eden mücâhede-i istiklâli hengâmında bütün kapılarımızın kapalı kalması hasebile meslekdaşlarımızın Avrupa neşriyât-ı tıbbiyesini tâkib edememek zarureti altında kaldıklarını gördüğümüz içündür ki bu mecmuayı neşr ediyoruz ve bilcümle muhterem arkadaşlarımızla Avrupa âlem-i fenni arasında bir vasıta hizmetini ifa eylemek istiyoruz. Birinci maksadımız budur.

İkinci maksad olarak, ... en münevver addedilebilecek sunûf arasında bile korkunç, helâk edici emraza âid âraz-ı basite ve ibtidaiyyeden haberdâr olamamak hasebile hastalıklara bidayetlerinde ehemmiyet vermemek, ateş bacayı sardıktan, atı alan Üsküdar'ı geçtikten sonra hekime şıtab göstermek ve insanı hastalanmaktan esirgemek ilmi olan hıfzıssıhhanın umumi ve ibtidai kavaidine dahi bigâne bulunmak gibi müteammim noksanlar vardır. Neşriyâtımız bu noksanın ortadan kaldırılması gayesini de istihdaf edecektir.

Üçüncü maksad olarak içtimai bünyemizin tedkiki, içtimai illetlerimizin teşhisi ve vüs' [güç] ve kudretimiz nisbetinde bunların esbâb-ı salâh ve izalesini taharri ve tetebbu mes'ele-i mu'zilesini [halledilmesi zor meseleleri] ele almaktayız.

Ancak dergi 9 sayı yayınlanabildi. Muhtemeldir ki Dr. Ekrem Hayri Bey'in Trabzon'da göreve başlamasından sonra dergi çalışmaları aksamış ve Eylül 1922'de yayına son verilmişti.

Dr. Ekrem Hayri Bey, 11 Haziran 1922'de Trabzon Memleket Hastanesi Başhekimliği'ne atandı. Bu görevde ancak altı ay kalabildi. 18 Aralık 1922'de Telkikhane (Aşı Evi) Müdürü olarak İstanbul'a geçti.

10 Nisan 1923'e değin İstanbul Telkikhane Müdürlüğü yaptıktan sonra İzmir Emraz-ı Sâriye ve İstilaiye Hastanesi Başhekimliği'ne getirildi. 59 ay boyunca sürdürdüğü görevini 9 Temmuz 1928'de bırakmasının ardından serbest doktor olarak İzmir'de yaşamını sürdürdü.

1930 yılında İzmir'de Fransız Hastanesi Başhekimliği görevini üstlendi. Özellikle bu dönemde birçok yoksul aileye sağlık desteği sağlayarak İzmir'in sevilen ve hayırsever simaları arasına girdi. 1940 yılında Fransız Hastanesi'ndeki

görevini bırakarak yeniden serbest doktor olmayı tercih etti.

İkinci Dünya Savaşı'nın hızlandığı günlerde, ordunun doktor ihtiyacı nedeniyle tekrar askere çağrıldı. 9 Mart 1941'den itibaren 57. Tümen'e bağlı Sıhhiye Bölüğü'nde başhekim olarak görev yaptı. 4 Mayıs 1942'de terhis edilerek 421 gün süren ikinci hizmetini tamamlamış oldu.

Ekrem Hayri Bey, Girit kökenli bir ailenin kızı olan Nazife Hanım'la evlendi. Bu evlilikten Bülend ve Piran adında iki çocuğu oldu. Küçük oğlu Piran, askerî lisede kamp yaparken güneş çarpması nedeniyle hastalandı ve 31 Temmuz 1937'de vefat etti. Diğer oğlu Bülend ise ülkedeki iç siyasi çekişmelerden kaynaklı olarak hayatını kaybetti. Demokrat Parti'nin (DP) İzmir'de teşkilatlanma çalışmalarının sürdüğü sırada partinin propagandasını yapmak üzere yeni bir gazete çıkarılması düşünülmüştü. Bu düşüncenin öncülüğünü de DP İl Başkanı Dr. Ekrem Hayri Üstündağ'ın oğlu Bülend Üstündağ yapmıştı. Fikrin kısa sürede olgunlaşmasının ardından *İzmir* adıyla bir gazete yayınlanması kararlaştırılmış ve yayın faaliyetleri için derhal çalışmalara başlanılmıştı. Dr. Ekrem Hayri Üstündağ'ın maddi desteğiyle ilk sayısı 12 Nisan 1946'da çıkan gazetenin imtiyaz sahibi, Bülend Üstündağ'ın eşi Müçteba (Uras) Üstündağ idi. Bülend Bey'in gazetenin 28 Temmuz 1946 tarihli nüshasında yayınlanan *Nesebi Sahih Olmayan Çocuk* başlıklı yazısı, Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) tepkisini çekmiş ve gazete sorumlularının yargılanmasına neden olmuştu. Gazetenin resmi imtiyaz sahibi Müçteba Hanım'ın hamile olmasına rağmen tutuklanması eşi Bülend Bey'i derinden etkiledi. Bu durumu hazmedemeyen Bülend Bey, 10 Kasım 1946 sabahı intihar etti. Bu arada İzmir gazetesinin de yayın hayatını *Demokrat İzmir* adıyla sürdürmesi kararlaştırıldı.

Evladını siyasi atmosfer nedeniyle yitiren Dr. Ekrem Hayri Üstündağ, Türk siyasetindeki sertliklere aşınaydı. Zira daha önce Ali Fethi (Okyar) Bey'in kurduğu [Serbest Cumhuriyet Fırkası](#)'nın (SCF) İzmir İl Başkanlığı görevini de üstlenmişti.

SCF Genel Başkanı Ali Fethi Bey, İzmir Teşkilatı'nı kurma görevini ilk etapta Avukat Reşat Bey'e vermişti. Ancak Reşat Bey'in İzmir'de nüfuz sahibi olmaması handikap yaratıyordu. Teşkilatlanma çalışmaları amacıyla Batı Anadolu gezisi kapsamında İzmir'e gelen Ali Fethi Bey, yaptığı görüşmelerden sonra fırka teşkilatının hızlı bir şekilde kurulup geliştirilmesi için kentlin sevilen doktorlarından olan Dr. Ekrem Hayri Bey'de karar kılmıştı.

6 Eylül 1930 günü SCF İzmir İl Teşkilatı'nın kuruluşu için gerçekleştirilen kongrede başkanlığa Dr. Ekrem Hayri Bey getirildi. Katip üyeliğe Esbak Manisa Valisi İsmail Müştak Bey; Muhasip üyeliğe Tüccardan Şerifzade Selahaddin Bey; yönetim kurulu üyeliklerine ise Operatör Esat Bey, Avukat Süleyman Faik Bey, Avukat Nuri Fettah Bey ve Avukat İbrahim Ethem Bey seçildiler. Ertesi gün Tüccar Giritli Hüseyin Bey ve Deutsche Orient Bank İkinci Müdürü Selahaddin Bey de yönetime dahil edildiler.

Dr. Ekrem Hayri Bey, sevilen bir kişi olmanın yanı sıra mücadeleci ve açık sözlü bir kişiliğe sahipti. Bu kişiliğini de siyasete yansıtabilmişti. Hizmet gazetesi başyazarı Zeynel Besim Bey'le girdiği siyasi polemik sırasında kendisini tanımlarken *Ekrem Hayri bir kaya gibi metindir. Hak uğrunda mücadeleden aldığım zevki hiçbir şey mukabilinde, hatta hayatım pahasına da olsa feda etmeyecek kadar fazileti benimsemiş bir insanım* demişti.

Dr. Ekrem Hayri Bey, İl Başkanı olarak yaptığı çalışmalarla SCF'ye olan ilgiyi artırmıştı. Kentteki herkesle temas kurmuş ve yoğun tempoda çalışarak parti teşkilatını güçlendirmişti. Nitekim SCF, kuruluşundan henüz bir ay sonra İzmir'de girdiği seçimlerde 33 sandıkta kullanılan 24.932 oyun 9.960'ını almıştı. Bu sonuç, henüz bir ay önce kurulmuş bir parti için önemli bir başarıydı. Bu başarının mimarı da SCF İzmir İl Başkanı Dr. Ekrem Hayri Bey'di.

SCF İl Başkanı olarak elde ettiği başarı, onu 7 Ocak 1946'da kurulan DP'nin İzmir İl Başkanı yapacaktı. DP'nin

kurulmasının ardından partinin İzmir’de teşkilatlandırılması görevi Merkez İdare Kurulu Üyesi ve Manisa Milletvekili Refik Şevket İnce’ye verilmişti. Ancak İnce’nin çalışmalarından kısa sürede sonuç alınamayınca devreye Celal Bayar girmişti. 7 Şubat 1946’da İzmir’e gelen Celal Bayar, İzmir’in bilinen doktorlarından olan Ekrem Hayri Üstündağ’ı ziyaret etmişti. SCF İl Başkanı olarak elde ettiği başarıyla da tanınan Üstündağ, DP’nin İzmir’de kuracağı Müteşebbis Heyetin başına geçecek isimler arasında anılıyordu. Nitekim Bayar’ın ziyareti de bu söylentiye güçlendirmişti.

Esasında Bayar’ın gönlünden geçen isim de Dr. Ekrem Hayri Üstündağ’dı. Partinin kuruluşunun hemen ardından Celal Bayar, Üstündağ’a bir telgraf göndererek *Partinin müsaadesini aldık. Binaenaleyh Parti kurulmuş demektir. Siz de İzmir’de derhal teşkilata başlayınız* demişti. Ancak Üstündağ bu teklifi kabul etmemişti. Çünkü yıllar önce Fethi Bey’in ısrarı üzerine SCF’yle atıldığı siyasi macera fiyaskoyla sonuçlanmıştı. Dolayısıyla aynı macerayı tekrar yaşamak istemiyordu. Fakat Celal Bayar, teşkilat çalışmaları için İzmir’e kadar gelmiş ve kendisinden görevi kabul etmesini istemişti. Kaldı ki 1945 yılının ilkbaharında henüz Dörtlülük Takrir dahi verilmemişken, Çeşme’de baş başa gerçekleştirdikleri sohbette Türkiye’nin bir muhalefet partisine ihtiyaç duyduğu konusunda mutabık kalmışlardı. Bir başka deyişle gönül birliği yapmışlardı. Üstelik DP’nin kurulmasının hemen ardından Üstündağ CHP’den istifa etmişti. Üstündağ’ın bu istifası artık DP’de siyaset yapacağı şeklinde yorumlanmıştı. Bayar’ın DP’nin İzmir İl Başkanlığı için düşündüğü isimler arasında yer alan Süleyman Ferit Eczacıbaşı da Üstündağ’ı destekliyordu. Gerek Bayar’ın hatırı ve ısrarı gerekse yakın arkadaşlarının desteği Üstündağ’ı kendisine yapılan teklifi kabul etmek zorunda bırakmıştı.

12 Şubat 1946 günü Valiliğe verilen beyannameyle DP İzmir İl İdare Kurulu resmen kurulmuş oldu. Beyannameye göre Mustafa Haydar Nazlı (Tüccar), Hayri Gönen (Ticaret Bankası Müdürü), Harun İlmen (Yüksek Gemi Mühendisi) ve Haydar DüNDAR’dan (Tüccar) oluşan DP İzmir İl İdare Kurulu’nun başkanlığını Dr. Ekrem Hayri Üstündağ üstlenmişti. Böylece Üstündağ, siyasi hayatında yeni bir maceraya adım atıyordu.

DP kurmaylarının İl Başkanlığı için Üstündağ isminde ısrarcı olmaları partinin menfaati açısından doğru bir yaklaşımdı. Zira İzmir’in sevilen ve takdir edilen bir siması olarak DP’nin İl Başkanı olması, DP’ye yönelik ilginin artmasına da vesile olabilirdi. Nitekim öyle de oldu. Artık DP’nin İzmir ve çevresinde gördüğü büyük ilgide Üstündağ’ın prestiji ve maddi gücünün olduğuna inanılıyordu.

Üstündağ, siyasette uzlaştırmacı bir niteliğe sahipti. Örneğin 1948 yılında DP içerisinde Fuad Köprülü ile Ahmet Tahtakılıç arasında cereyan eden ve partiyi parçalanma noktasına getiren çekişme, Üstündağ’ın araya girmesiyle son bulmuştu. Böylelikle DP olası bir parçalanmadan son anda kurtulmuştu.

26 Mayıs 1946’da yapılan yerel seçimlere DP katılmama kararı aldı. Bu nedenle aday göstermedi. Ancak 21 Temmuz 1946’da yapılacak genel seçimlere katıldı. Üstündağ da DP’nin İzmir Milletvekili adayları listesinde Mareşal Fevzi Çakmak, Celal Bayar ve Fuad Köprülü’nün ardından dördüncü sırada yer aldı. DP İzmir’de kısa sürede önemli derecede güç kazandı. DP’liler seçimlerden başarı elde edileceğine inanıyorlardı. Ancak Üstündağ, öngörüsü kuvvetli bir şahsiyetti. Seçimde şaibe yaşanacağını düşünerek bir gün önce (20 Temmuz 1946) açıklama yapma gereği hissediyor ve şöyle diyordu:

İzmir halkının belki de yüzde doksanından fazlası Demokrasiye karşı olan bağlılıklarını hatta fiilen ispat etmiş bulunuyorlar. Bu şerait dâhilinde Demokrat Partinin seçimi kazanmamasına imkân yoktur. Ancak bunun aksi tecelli ettiği takdirde bu seçimin hileli olduğuna ve dürüst olmadığına hükmetmemek gayet tabiidir. Karşımızda bir Halk Partisi yoktur. Muntazam mürettep bir idarî teşkilat vardır. Biz şimdi bu teşkilâtla mücadeledeyiz. Seçimi kaybettiğimiz

takdirde bu Halk Partisinin tesiriyle değil, idarî teşkilatın gösterdiği müşkülât yüzünden olacaktır.

Vali Şefik Soyer'in verdiği bilgilere göre İzmir'de seçimlere katılım oranı yüzde 70'ti. Kullanılan oyların yüzde 63'ünü DP, yüzde 37'siniyse CHP almıştı. Ayrıca Bergama, Bayındır ve Kuşadası'nda DP'nin üstünlüğü söz konusuydu. Kalan on bir ilçedeyse birinci parti CHP olmuştu. CHP'nin kazandığı ilçelerdeki oy oranları açıklanmamıştı. Fakat CHP listesindeki tüm İzmir milletvekili adaylarının seçimi kazandıkları ilan edilmişti.

Bunun üzerine Üstündağ, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye gönderdiği telgrafla durumu açıklamaya çalıştı. Ancak herhangi bir sonuç elde edemedi. Dolayısıyla olup biteni halka anlatmaktan başka çare kalmamıştı. Bu amaçla da 25 Temmuz 1946 günü İzmir'de protesto mitingi düzenledi.

1946 seçimlerinin İzmir'deki resmi sonuçlarına göre kazanan CHP olsa da DP'nin önemli bir tabana sahip olduğu görülüyordu. Hiç kuşku yok ki bu durum, DP'nin İzmir'deki kurmaylarını daha da cesaretlendirmişti. DP İzmir İl Başkanı Dr. Ekrem Hayri Üstündağ, CHP'ye karşı etkili bir muhalefet hareketi başlatmıştı. Öyle ki Üstündağ'ın İzmir'deki popülaritesi DP'nin dahi önüne geçmişti.

1949 yılının Haziran ayında gerçekleştirilen DP Büyük Kongresi'nde Divan Başkanlığı görevini üstlenen Üstündağ, her türlü mevkiden feragat edebilecek nitelikte bir siyasetçiydi. Üstelik demokrasiyi içselleştirmiş olması, onu Türk siyasetinin önemli bir siması haline getirmişti. 1950 seçimlerinden önce İzmir'de aday belirleme sürecinde parti üyeleri arasında yoklama yaptırmayı ve kendisinin de sıradan bir aday gibi yoklamaya katılması, Üstündağ'ın demokrasiye olan bağlılığını ortaya koymaktaydı. Bununla birlikte seçim öncesi İzmir'e gelen CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'yü karşılayarak siyasi nezaket göstermesi, DP'li olsun olmasın tüm kesimlerin takdirini toplamıştı.

1950 seçimlerinde Halil Özyörük, Halide Edib Adivar ve Cihat Baban gibi isimlerle birlikte DP'nin İzmir Milletvekili adayları arasında Dr. Ekrem Hayri Üstündağ da yer alıyordu. 14 Mayıs 1950'de gerçekleştirilen seçimlerde DP 408 milletvekili kazanarak iktidara geliyor, İzmir'deyse yüzde 51 oy oranıyla tüm adaylarını parlamentoya taşımayı başarıyordu. Üstündağ, kullanılan 334.060 oyun 189.959'unu alarak İzmir Milletvekili oluyordu.

Üstündağ'ın İzmir milletvekili olarak ilk görevi Türkiye adına Avrupa Konseyi'ne katılmak oldu. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Nihat Reşat Belger'in 19 Eylül 1950'de görevi bırakmasının ardından da Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na getirildi.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olarak Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmenlere yardım etmek amacıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Başkanı Refik Koraltan başkanlığında kurulan Göçmen ve Mülteciler Türkiye Yardım Birliği'nde de görev aldı. 1950-1951 yılları boyunca Türkiye'ye gelen 154.397 kişiye yapılan sağlık yardımlarının koordinasyonunda etkin bir rol üstlendi.

Üstündağ'ın Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olduğu dönemde koruyucu tıbbıya yönelik çalışmalar ön plana çıkarıldı. Çünkü ona göre en iyi tedavi yöntemi kişiyi hastalıktan korumaktı. Kaldı ki bu politikalar sağlık alanındaki harcamaların azalmasını sağlayacaktı.

Bu dönemde veremle mücadeleye de önem veriliyordu. Bu kapsamda Verem Savaş Derneklerinin ve verem hastalığının tedavisi için ayrılan yatak kapasiteleri artırılmış, gezici röntgen taramaları yaptırılmış ve verem tedavisi sonrası iyileşen kişilere yönelik meslek kursları düzenlenmişti. Ayrıca Trahom, difteri ve sıtma gibi salgın hastalıklara karşı da etkin bir mücadele yürütülmüştü. Hatta 28 Ağustos-4 Eylül 1953 tarihlerinde Milletlerarası Tropikal Hastalıklar

ve Malarya Kongresi'nin toplanmasını sağlanmış ve kongrenin açılış konuşmasını da Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olarak Dr. Ekrem Hayri Üstündağ yapmıştı.

Üstündağ'ın görev süresi içerisinde yaptığı en önemli işlerden birisi de doktorlara doğu illerinde mecburi hizmeti öngören 20 Haziran 1952 tarihli *Tıp Mensuplarının Devlet Teşkilatında Vazifeye Alınma Şartları Hakkındaki Kanunu*'nun hazırlanmasına ve TBMM'de kabul edilmesine öncülük etmiş olmasıydı. Böylece Türkiye'nin doğusundaki kentlerin en önemli sıkıntıları arasında yer alan doktor yoksunluğunu önlemeye çalışmıştı.

1954 seçimlerinde tekrar İzmir milletvekili seçilen Üstündağ, 3. Menderes Hükümeti'nde kendisine yer verilmeyince görevini bir başka İzmir Milletvekili Behçet Uz'a devretmek durumunda kaldı.

9 Mart 1954 tarihli *Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun* DP'nin basın üzerinde baskı oluşturma çabası olarak algılanmıştı. Muhalefetin kanuna *ispat hakkı* konulmasına yönelik teklifi DP tarafından reddedilse de bu husustaki tartışmalar son bulmamıştı. Söz konusu yasa, DP içindeki liberal kanadı da rahatsız etmişti. Had safhaya ulaşan tartışmaların ardından, DP'li milletvekillerinden oluşan bir grup ispat hakkına imkan vermek için TBMM'ye Türk Ceza Kanunu'nda değişiklik öngören önerge sunmuşlardı. DP'li 11 milletvekilinin verdiği önerge, parti içerisindeki tartışmaları da gün yüzüne çıkarmıştı. Başbakan Adnan Menderes, milletvekillerinden ispat hakkıyla ilgili önergenin geri çekilmesini istedi. Ancak Menderes'in bu isteği imzacılar tarafından siyasi ahlaka aykırı bulundu. Üstelik bu isteğin ardından Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu ve Dr. Ekrem Hayri Üstündağ 15 Eylül 1955 tarihinde TBMM'ne verdikleri dilekçeyle önergeye kendi imzalarının da eklenmesini istediler.

Bu gelişme üzerine DP yöneticileri disiplin mekanizmasını devreye soktular. İspat hakkını savunan 19 milletvekili DP Haysiyet Divanı'na sevk edildi. DP 4. Büyük Kongresi'nden (15-18 Ekim 1955) hemen önce bu milletvekillerinin 9 tanesinin partiden ihracına karar verildi. İhraç edilen milletvekilleri arasında Dr. Ekrem Hayri Üstündağ da vardı.

Partiden ihraç edilmesi, Üstündağ'ı hayal kırıklığına uğratmıştı. Kendi deyimiyle siyasi hayatının en üzücü hadisesini yaşamıştı. Birkaç ay sonra verdiği demeçte hislerini şu ifadelerle dile getirecekti:

Bu kadar sene canen, bedenen, malen, bütün varlığımla hizmet etmiş bir adamı antidemokratik bir kanunun kaldırılması için imza koydu diye, müdafaa hakkını bile kabul etmeden partiden kovdular. Evet, müdafaa imkanı bile vermediler. Çünkü; kongre toplanacaktı. Toplanmadan dört saat evvel Haysiyet Divanı azalarını gece yarısı yataklarından kaldırdılar. Karara icbar ettiler. Yani emirle kovulduk. Bu kovulma emrini aldıktan sonra düşündüm, 'şahıslar fanidir, amma millet ebedi ve ezelidir. Şahıslar fena bulur, fakat millet daima diridir, ayakta durur, yaşasın millet' dedim.

9 milletvekilinin DP'den ihraç edilmesi üzerine tepki gösteren 10 milletvekili partiden istifa ettiler. Siyasi literatürde *19'lar* olarak anılan milletvekilleri, 19 Aralık 1955 tarihinde Hürriyet Partisi'ni (HP) kurdular. Partinin 32 kişiden oluşan kurucu kadrosunda Dr. Ekrem Hayri Üstündağ da bulunuyordu. Üstündağ, HP'nin kurulduğu sıralarda kalp rahatsızlığıyla mücadele ediyor, İstanbul'da tedavi görüyordu. Buna rağmen zaman zaman İzmir'e giderek teşkilat kurulması için yürütülen çalışmalara katılıyordu. Partinin kurucuları arasında yapılan toplantıda partinin genel başkanlığına ilk olarak Dr. Ekrem Hayri Üstündağ seçilmişti. Ancak Üstündağ sağlık sorunları nedeniyle bu görevi kabul etmeyince, Genel Başkan Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu olmuştu. Yine de yeni kurulan partinin Meclis Grup Başkanlığı görevi Dr. Ekrem Hayri Üstündağ'a verilmişti.

HP'nin kurulmasından kısa bir süre sonra Üstündağ'ın kalbindeki rahatsızlık ilerlemişti. Yoğun siyasi faaliyetler

nedeniyle dinlenmeye yeterince vakit bulamıyor, her geçen gün daha fazla yoruluyordu. Üstündağ'ın kalbi bu yoğun tempoya daha fazla dayanamadı ve 15 Haziran 1956 Cuma günü hayata gözlerini yumdu. Üstündağ'ın naaşı, 16 Haziran 1956 Cumartesi günü Kemeraltı Camii'nde kılınan cenaze namazının ve HP İzmir İl Merkezi'nin önünde gerçekleştirilen törenin ardından Asri Mezarlığa götürülerek ebedi istirahatgahına defnedildi.

Dr. Ekrem Hayri Üstündağ, saygın bir karaktere sahipti. Alsancak'taki evinden alınan naaşı Kemeraltı Camii'ne götürülürken takip edilen güzergahın trafiğe kapatılması ve resmi dairelerde bayrakların yarıya indirilmesi, Üstündağ'a duyulan saygının tezahürüydü. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, *Ekrem Hayri Üstündağ, büyük kayıptır. Demokratik hayatın salim yollarda gelişmesi için Üstündağ'ın faydalı ve tesirli müdahalelerine her zamandan ziyade ihtiyaç vardı. Hürriyet Partisinin kurulması ile neticelenen siyaset hâdiselerinde Üstündağ sarsılmayan karakteri ile cemiyetimize ışık gösteren fikir kaynaklarından biri olmuştur* diyerek Üstündağ'a saygısını dile getirmişti. Nadir Nadi ise *Vazife duygusu ile bir arada yürüyebildiği zamandır ki hürriyet sevgisi sosyal bir değer taşır. Yüz yıldan beri bu basit gerçeği kavrayabilmiş hürriyetçilerimizin sayısı pek azdır... Türk Hürriyet tarihi, Ekrem Hayri Üstündağ'ı daima hayırla anacaktır* ifadelerini kullanarak Üstündağ'ı saygıyla yad etmişti.

Rumca, Fransızca ve Almanca'ya hakim, entelektüel bir kişiliğe sahip olan Dr. Ekrem Hayri Üstündağ, mesleğiyle ilgili eserler de bırakmıştı. *B.C.G. Verem Aşısı, Etıbbaya ve Tebhir Memurlarına Sualli Cevaplar Rehberi, Klor Kalsiumle Dezenfeksiyon, Kolit Tiresinin Tayini ve Ameli Dezenfeksiyon Usulleri* adlı kitapları kaleme almış, Prof. Dr. M. Staemmler'in *Irk Sağlığı ve Ceza Hukuku* ile Prof. Dr. Ervin Baut'un *Biyoloji Işığı Altında Kültür Sahibi Milletlerin İnkırazları* adlı eserlerini de Türkçeye çevirmişti.

Asil KAYA

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, BEO, 4541/340520.

BOA, BEO, 4602/345100.

Resmi Belgeler

Hürriyet Partisi Ana Nizamnamesi ve Programı, Örnek Matbaası, Ankara 1956.

TBMM Albümü (1920-2010), C.2. (1950-1980), TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, Ankara 2010.

Sürelî Yayınlar

Anadolu, 13 Ocak 1946.

Anadolu, 27 Ocak 1946.

Anadolu, 13 Şubat 1946.

Cumhuriyet, 21 Temmuz 1946.

Cumhuriyet, 25 Temmuz 1946.

Hizmet, 7 Eylül 1930.

Hizmet, 8 Eylül 1930.

İzmir, 28 Temmuz 1946.

Serbes Cumhuriyet, 26 Teşrinievvel 1930.

Ulus, 16 Haziran 1956.

Vatan, 26 Ocak 1946.

Yeni Asır, 13 Ocak 1946.

Kitaplar

AKSOY, Yaşar, **Bir Kent, Bir İnsan İzmir'in Son Yüzyılı S. Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Anıları**, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul 1986.

BABAN, Cihad, **Politika Galerisi - Büstler ve Portreler**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1970.

KARAYAMAN, Mehmet, **20. Yüzyılın İlk Yarısında İzmir'de Sağlık**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir 2008.

TOKER, Metin, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973 / Tek Partiden Çok Partiyeye Geçiş 1944-1950**, İstanbul-1990.

Makaleler

BAŞARAN, Cem Hakan, "Anadolu Tıp Mecmuası (1921-1922): Anadolu Hekimliğinden Bir Kesit", **Journal of Turkish Studies**, C.55, S.1, 2021, s.91-118.

ÇAKMAK, Diren, "Türk Siyasal Yaşamında Bir Muhalefet Partisi Örneği: Hürriyet Partisi (1955-1958)", **Gazi Akademik Bakış**, C.2, S.3, 2008, s.153-186.

ÇAKMAK, Fevzi, "Ekrem Hayri Üstündağ", **İzmir Kent Ansiklopedisi-Biyografi**, C.2, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir 2018, s.335-336.

ÇOLAK, Filiz, "İzmir'de Demokrat Parti Teşkilatının Kuruluşu", **Tarih Okulu**, S.9, 2011, s.91-111.

DOĞANER, Yasemin, "Göçmen ve Mülteciler Türkiye Yardım Birliği'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri", **19. Yüzyıldan Günümüze Türkiye'ye Yapılan Göçler, Göçmenlik ve Sosyal Uyum**, Ed. Zehra Aslan, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2022, s.147-174.

KANDEMİR, "Demokrasimizin ilk şehidi", **Dün ve Bugün**, 6 Ocak 1956, S.10, s.3-6.

NADİ, Nadir, "Ekrem Hayri Üstündağ", **Cumhuriyet**, 17 Haziran 1956.

SOLAK ŞENER, Aslı, Fevzi Çakmak, "Türk Basın Tarihi İçinde Muhalif Bir Gazete: Demokrat İzmir", **Belgi**, S.20, 2020, s.2475-2509.

TABAK, Serap, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın İzmir Vilayetindeki Teşkilatı ve Faaliyetleri", **Tarih İncelemeleri**

Dergisi, C.8., S.1, s.183-202.

Tezler

AYHAN, İsmail, "Eđitim Amacıyla Yurt Dışına Gönderilen Öğrenciler (1908-1922): Prosopografik Bir Çalışma Örneği", **Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ankara 2021.

NACAR, Fatih, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Ekrem Hayri Üstündağ'ın Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1885-1956), **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Uşak 2016.

22/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ekrem-hayri-ustundag-1885-1956/?pdf=5912> adresinden erişilmiştir